

17. Сюдюков І. «Те, що не вмирає». Леся Українка і Сергій Мержинський / Газета «День» №186 (2001) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/te-shcho-ne-vmiraie-lesya-ukrayinka-i-sergiy-merzhinskiy> (останній перегляд 27.01.2021).

18. Українка Л. Апокриф: вибране / Леся Українка. Чотири розмови про Лесю Українку / Святослав Шевчук, Оксана Забужко. Київ: Комора, 2020. 627 с.

19. Українка Л. Лист до Кобилянської О.Ю. від 20.05.1899 // Листи: 1898-1902 / упорядник і автор приміток Валентина Прокіп (Савчук). Київ: Комора, 2017. 541 с.

20. Українка Л. Лист до М. Драгоманова від 16(28).VIII.1894 // Листи: 1876-1897 / Упорядн. Прокіп (Савчук) В.А., передмова Агеєвої В.П. Київ: Комора, 2016. 512 с.

21. Українка Л. Листи (1876-1897) // Зібрання творів в дванадцяти томах. Київ: Наукова думка, 1978. Т. 10. 542 с.

22. Українка Л. Листи (1898-1902) // Зібрання творів в дванадцяти томах. Київ: Наукова думка, 1978. Т. 11. 478 с.

23. Українка Л. Листи (1903-1913) // Зібрання творів в дванадцяти томах. Київ: Наукова думка, 1979. Т. 12. 696 с.

24. Українка Л. Поеми. Поетичні переклади. // Зібрання творів в дванадцяти томах. Київ: Наукова думка, 1975 р. Т.2. 367 с.

25. Чехович К. Шкідливі думки Михайла Драгоманова // «Український Бескид» (1938р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/12665> (останній перегляд 27.01.2021).

УДК 821.161.2+659.3:94(477)

«ЛЕСЯ УКРАЇНКА ЯК ІДЕАЛ» В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ НАВКОЛО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Кирило Мелекесцев,

*кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри історії України та спеціальних
галузей історичної науки Донецького національного
університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна)*

У статті розглянуті різні підходи до висвітлення Лесі Українки у мережі Інтернет, здебільшого в гумористичних інтернет-мемах. Характерною для такого висвітлення є десакралізація образу поетеси, перетворення її на об'єкт жартів, що може викликати

протест. Визначено, що причини такого ставлення є довготривале введення Лесі Українки саме як образу, ідеалу, а не як людини, в культурний пласт і суспільну свідомість протягом довгих років, починаючи з радянської системи шкільної освіти. Ініціативи Музею Лесі Українки та інших організацій з метою «підхопити» нові тренди вказують на початок адаптації «офіційного» ставлення до образу з метою наближення до «народного». Залучення до створення мемів представників культури, бізнесу, а також користувачів з інших держав ставить питання доцільності захисту образу Лесі Українки в умовах інформаційного протистояння навколо історії та культури України.

Ключові слова: історія України, Інтернет, інформаційна війна, мему, політика пам'яті, українофобія.

The article considers different approaches to covering Lesya Ukrainka on the Internet, mostly in humorous Internet memes. Characteristic of such coverage is the desacralization of poetess's image, turning her into an object of jokes, some of which can provoke indignation. The reasons for such portrayals are determined to be related to the long-term exposure of Lesya Ukrainka as an image, an ideal, and not as a person, to the cultural layer and public consciousness for many years, starting with the Soviet school system. The initiatives of the Lesya Ukrainka Museum and other organizations to join with the new trends indicate a beginning of adaptation of the «official» portrayal in order to get closer to the «popular» one. With the involvement of professional artists, marketers, as well as Internet users from other countries in the creation of memes raises the question of the expediency of protecting Lesya Ukrainka's image in the conditions of information warfare that involves Ukraine's history and culture.

Key words: History of Ukraine, Internet, information warfare, memes, memory politics, Ukrainophobia.

«Все таки, не уважайте мене за ідеал, бо я не варта сього, скажу більше, – ніхто не вартий сього, бо ідеал, се ідея, а не людина». Ці сповнені скромності слова Лесі Українки чітко характеризують її власну позицію щодо перетворення на образ, ідеал, замість особистості. Проте бажання та думки однієї людини нерідко не в змозі зупинити подібної бурному океану «колективної свідомості». Як влучно відмітив Л. Скупейко, протягом історії в українському суспільстві сформувалося особливе, сакральне ставлення стосовно «тріади Шевченко-Франко-Леся Українка як символу українства загалом» [9, с. 18].

Та чи була така сакралізація повністю «природним» процесом суспільного розвитку, чи результатом радянської політики, яка розглядала персоналії з історії України та її культури з позицій відсутності небезпеки для ідеологічної

платформи режиму? Автори ХІХ ст., які не встигли стикнутися власноруч з червоною диктатурою, не мали «класово ворожого» походження були «дозволені» для сприйняття українцями, та ще й представлені у вигляді єдиної нерушимої плеяди. Однак якщо прислухатися до слів Лесі Українки та почати розглядати ці персоналії як людей, а не як образи, то стереотипні уявлення швидко руйнуються. Насправді ж, джерела з родини та оточення поетеси вказує нам, що «творчість Шевченка не стала визначальним чинником у формуванні художнього світогляду Лесі Українки» [9, с. 18]. Дійсно, «у всякого своя доля і свій шлях широкий»...

Проте «Леся Українка як ідея» збереглася у суспільній свідомості чи не ясніше, ніж сама поетеса, та за умов системи освіти в Радянському Союзі розповсюдилася й поза межами України. І сьогодні з Лесею Українкою молодь знайомиться в першу чергу в школі, де перед ними постає патетичний образ мужності та незламності, при чому образність і символізм персоналії все ще ставиться поперед життєвих уроків Лариси Косач-Квітки як людини. «Саме ім'я Леся Українка – наче символ України,» – читаємо ми в шаблонах учительських планів розробки уроку [8].

На відміну від радянської доби, сучасна молодь має значно більше можливостей для вільного саморозвитку поза межами впливу держави, школи, «класичних» суспільних авторитетів. Це світ Інтернету, з його приманливою «несерйозністю» та «анонімністю», де винахідливість, харизма, гострий гумор ставляться вище за повагу до минулого, традиційності, відчутті наступництва. Таким чином, для вільнодумців з'являється дві альтернативи: повністю відкинути старе та насміятися над ним, або перейняти як «своє» та перетворити на частину нового, осучасненого культурного контексту. І «Леся Українка як образ» також стає предметом культурного діалогу в мережі Інтернет, відділена від авторки як людини. Як «символ України» вона стає предметом злих жартів, кепських інтернет-мемів (за визначенням дослідниці Е. Циховської «меми – це інфо, яка швидко поширюється й популяризується, це мода на певні речі, пропаговані каналами зв'язку, це установки, якими ми керуємося у виборі того чи іншого предмета») [12, с. 153]. Мов, українці і жити не можуть без Лесі Українки, навіть у в'язниці, як кепкують на російських гумористичних сайтах [10]. Проекція історії на сучасність задля «ілюстрації» негативного ставлення до іншого народу чи пояснення претензій є взагалі типовою

характеристикою сучасного інформаційного протистояння: воно не унікальне для українсько-російських відносин, а присутнє й, наприклад, у польсько-українських міжетнічних взаєминах [6].

Однак і створення «мемів», жартівливих зображень і повідомлень про Лесю Українку характерно не лише для російської аудиторії, де «Лесья є символом України», відповідно – символом «Іншого», над яким можна глузувати. Нав'язування «Лесі-символа» перетворює її і на об'єкт жартів для української молоді, гумор якої може здатися некоректним для старших поколінь. Популярною в україномовному сегменті Інтернету останніми роками стають «меми про українську літературу», де образи, портрети, цитати класиків української літератури, особливо вищезгаданої «тріади», адаптуються під сюжети, близькі для молоді: відеоігри, проблеми в стосунках, важкість підготовки до ЗНО [3]. Контент, тобто акумуляція всіх творінь з певної теми, щодо Лесі Українки на сьогодні не є виключно «народним» творінням, поодинокими публікаціями анонімних користувачів всесвітньої мережі. За продукування інтернет-гумору про класиків української літератури беруться митці, інтернет-активісти і маркетологи. «Не робити з української літератури багатостраждальну епопею, а з письменників – ікони», – так вони представляють свою мотивацію на «Радіо Свобода» [7]. «Так, серед мемів згадуються імена таких великих діячів як Лесья Українка», – дивуються журналісти «Апострофу» жартам про «*Contra spem spero!*» [2].

З огляду на ці тренди до жартів приєднуються і діячі культури та навіть організації. Лесья постає в різних образах: як персонаж у стилістиці японської анімації, в масці жінки-кішки та в українському вбранні на мемах столичного ілюстратора О. Грекова [5]. Музей Лесі Українки здійснив пошук чотирьох різних образів, які показують чотири сторони Лесі Українки як особистості в епоху Інтернет: професійну (для LinkedIn), звичайну буденну (для Facebook), стильну (для Instagram) та пристрасну (для Tinder) [4]. До того Музей презентував у Луцьку виставку «Лесья Українка в політичному плакаті і постері», при цьому показав її не в традиційному образі, до якого звикли, а «з точки зору сучасної молоді». Тому й підбрали роботи молодих українських художників, які є у вільному доступі в Інтернеті, але малознайомі загалом [11]. Тобто, ми бачимо, що й діячі та установи, завданням яких є конкретно збереження пам'яті про поетесу, намагаються орієнтуватися на інтернет-культуру гумористичних мемів, ідентифікуючи це як шлях зближення з молоддю. Задля того, щоб це не отримало вигляд безідейного

копіювання популярної тенденції, Музей Лесі Українки саме й організував роботи авторів, які справді «жили» темою осучаснення образу, презентувавши їх як продовжувачів вже усталеного жанру політичного плакату та карикатури.

До того ж, є і виключно меркантильні підходи до розгляданої теми. Наприклад, маркетологи ПриватБанку використовують образ «нової Лесі», десакралізованої, зі світу інтернет-гумору, задля реклами новітніх акцій щодо депозитів у банку [1]. У цьому прослідковується характерна для культури чи не всіх країн у ХХІ ст. комерціалізація культурного простору, використання знайомих образів, щоб приманити покупця до того чи іншого товару.

Приклади «осучаснення» образу Лесі Українки є як «негативними», так і «позитивними», проте обидві варіації можуть здатися крамольними для поколінь, звиклих до святості персоналій української літератури як ідеалів. З одного боку, діячам, зацікавленим у захисті українського інформаційного простору та зв'язку українства з власною історією варто обережно споглядати за цим сюжетом: разом із «лагідними» жартами у десакралізованому інтернет-гуморі можуть проникати і спроби опошлення, кепкування над «Лесею-як-образом-України», результат якого – байдужість до власної історії та культури. З іншого боку, на прикладі Музею Лесі Українки, ми можемо побачити, що є можливість для спрямування такого образу у позитивне русло. Це, звичайно, є протиріччям зі звичним, святим, недоторканим ідеалом поетеси. Проте, як вважала сама авторка, не варто створювати з людей ідеали – «ніхто не вартий сього, бо ідеал, се ідея, а не людина». Можливо, саме цей урок має засвоїти українство задля перемог як в умовах інформаційного протистояння, так і для подальшого, вільного від забобонів розвитку вільного суспільства.

Література

1. Депозити в Приватбанке. *ПриватБанк / via Internet Wayback Machine*. URL: <https://web.archive.org/web/20200318082705/http://privat-bank.pp.ua/depozity-v-privatbanke>

2. Кобзарю і не снилося: мережу підірвали кумедні мему з українськими поетами та письменниками. *Апостроф*. 25 вересня 2019 р. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/culture/2019-09-25/kobzaryu-i-ne-snilos-set-vzorvali-smeshnye-memy-s-ukrainskimi-poetami-i-pisatelyami/175589>

3. Леся Українка Archive. *Кони в яблуках. Гумор українською*. URL: <https://konivjab.net/tag/леся-українка/>

4. Лесю Українку долучили до відомого челенджу. *News DKS*. 27 січня 2020 р. URL: <http://www.news.dks.ua/index.php/news/zhitomir/37219>
5. Леся Українка на мемах столичного ілюстратора. ФОТО. *Таблоїд Волині*. 25 лютого 2020 р. URL: <https://volyn.tabloyid.com/art/lesia-ukrayinka-na-memah-stolichnogo-iliustratora-foto>
6. Мелекесцев К. І. Polish-Ukrainian relations and the issue of historical grievances in the societies of two countries. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. № 1. С. 270–283.
7. Набока М. Класика без шароварів. Шевченко в мемах та Леся Українка в коміксах (відео). *Радіо Свобода*. 19 квітня 2017 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28439293.html>
8. Розробка уроку на тему: «Її життя – сонячний промінь. За творчістю М. Олійника та Лесі Українки». Реферат. *Освіта.ua* URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14897/>
9. Скупейко Л. Леся Українка і Т. Шевченко: колізії сприйняття. *Слово і час*. 2016. № 12. С. 18–22.
10. Тюрми на Україні. *Пикабу*. 21 вересня 2013 р. URL: https://pikabu.ru/story/tyurmyi_na_ukraine_1571031
11. У Луцьку презентували виставку «Леся Українка у політичному плакаті і постері». *День*. 23 лютого 2016 р. URL: <http://day.kyiv.ua/uk/news/230216-u-lucku-prezentuvaly-vystavku-lesya-ukrayinka-u-politychnomu-plakati-i-posteri>
12. Циховська Е. Інформаційні віруси: картина як інтернет-мем. *Актуальні проблеми іноземної філології. Серія: Лінгвістика та літературознавство: зб. наук. статей*. Бердянськ: БДПУ, 2013. Вип. VIII. Ч. 1. С. 152–158.

УДК 82.09:821.161.2

НЕЗЛАМНІСТЬ ДУХУ, АБО ЛЕСЯ УКРАЇНКА В ТРАКТУВАННІ ДМИТРА ДОНЦОВА

Оксана Микитюк,

*кандидатка філологічних наук, доцентка катедри української мови Національного університету «Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)*

У статті проаналізовано спільність ідеології та ідей Лесі Українки і Дмитра Донцова. На основі творів мислителя показано розуміння величі поетки, віднайдено перифрази-маркери щодо Лесі Українки,